

TÜRK TOPLUMUNDA DİNÎ TARTIŞMALAR VE HOŞGÖRÜ

DURSUN DAĞAŞAN*

Türkiye ve Anadolu Türklüğü, adeta yeniden doğuşun sancılarını çekmekte, heyecanını ve sıkıntılarını yaşamaktadır.

Türkiye'de ekonominin yeniden düzenlenmesi, refahın yaygınlaştırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Günümüzde köylerimizin tamamına yakın bölümüne okul, yol, su, elektrik ve telefon hizmetleri ulaştırılmış; küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesiyle Anadolu'nun bir çok yerinde (Eskişehir, Çorum, Konya, Kayseri, Gaziantep...) iktisat ve sanayi bakımından yeni cazibe merkezleri ortaya çıkmış; GAP projesinin hayata geçirilebilen bölümüyle yöre insanının sosyal ve iktisadî yapısında, devlete ve dünyaya bakışında önemli değişiklikler meydana gelmiş; üniversiteleşmenin her şehri kapsayacak biçimde yaygınlaştırılması için gerekli yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. Bundan sonrası ise, bilimsel seviyenin denetlenerek yükseltilmesi meselesidir.

Dünya siyaseti ve milletlerarası münasebetler açısından da Türkiye'nin önüne önemli imkânlar ve fırsatlar çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1990'lı yılların başından itibaren birlik bünyesinde bulunan Türk topluluklarının bir bölümü bağımsızlıklarına kavuşmuşlar; Türkiye Cumhuriyeti gelişmişlik seviyesi, siyasî tecrübesi ve hür dünya ile

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

olan bağlantıları sebebiyle Türk Dünyası'nda lider konuma girmiş, Türkistan'daki Türk toplulukları ile Batı arasında köprü görevi üstlenerek bölge devleti olma hüviyetinden sıyrılmaya ve dünya devleti olma fırsatını yakalamıştır.

Türkiye'nin bu yeni konumu, bölgede çıkarları bulunan bazı gelişmiş ülkelerde ve yakın komşularında tedirginlik yaratmıştır. Türkiye'yi durdurmak için iç karışıklıklarla uğraşmasını sağlamak için bir çözüm yolu olarak görülmesi; bir yandan etnik bölücülüğe dayalı terörizme destek verilirken, öte yandan Türk toplumunun dinî heyecanlara bağlı farklılıkları abartılarak mezhep ve cemaat seviyesindeki çatışmalar tahrik ve teşvik edilmiştir.

Bugün, bölücü terörizmin kaynakları, merkezleri, metodları ve kadroları bellidir. Devlet, teröre karşı yeni tedbirler geliştirmekte; güvenlik güçlerimiz, canları pahasına, terörizmi yok etmek için gayret sarfetmektedirler. Ancak toplumumuzun birliğine ve dirliğine yönelik bir başka ve de büyük tehlike hazır beklemekte; zaman zaman da bölücü terörün yedeğinde boy göstermektedir. En son örneğini İstanbul'da Gaziosmanpaşa olaylarında yaşadığımız bu tehlikenin adı "mezhep ve cemaat kışkırtıcılığı"dır. Hatırlanacağı gibi, İstanbul'un Gaziosmanpaşa semtinde, kimliği meçhul kişilerce bir kahvehaneye ateş açılmış, bir anda toplanan binlerce kişi, bölücü pankartların gölgesinde, güvenlik güçleriyle adeta meydan muharebesine tutuşmuşlardır. Olayların gelişimi ve daha sonraki günlerde zaman zaman alevlenme eğilimleri göstermesi, plânlı-programlı bir provakasyon ve sürekli tahrik olduğu izlenimini vermektedir. Ayrıca 1970'li yılların sonunda Çorum'da, Kahramanmaraş'ta ve Sivas'ta meydana gelen ve özellikle bu yörelerde yaşayan insanlar arasında bir kan davası tortusu bırakan Alevî-Sünnî çatışmaları zihinlerden silinmemiş; yakın geçmişte yine Sivas'ta yaşanan çatışmalar kamu vicdanında derin yaralar açmıştır.

Bu noktada birkaç hususu tespit etmekte yarar vardır:

a) Alevî-Sünnî ayrımının başlangıcı 7. yüzyılda Hz. Ali-Muaviye arasındaki siyasî nitelikli hilafet kavgasına dayandırılmaktadır. İki büyük Arap kabilesi ile onlardan birine taraftar olan Arap tarihinin ve ırkının tabii görünümünden biri olan bu ayrışmanın Türklerle ilgisi nedir? Türklerin kitleler halinde İslâmiyet'i kabulü bu siyaset ve sülale itibarı kavgasından,

üçyüzyıl sonradır. Dolayısıyla Türklerin bu kavgada taraf olması mümkün ve söz konusu değildir. Ancak Müslüman Türk toplumunun hoşgöremediği ve affedemediği nokta, bu kavga münasebetiyle Hz. Peygamber'in torunlarına ve Hz. Ali'nin evlatlarına reva görülen zulümdür. Bu noktada Sünnîlerin Alevîlerle hiçbir ihtilafı yoktur.

b) Alevî-Sünnî kavgasının Türk toplumuna taşınması ise 16. yüzyıldaki Osmanlı-Safevî (İran) çekişmesi sonucudur ve yine siyâsî niteliklidir. Safevî ajanları, Anadolu Türkmenleri arasında propoganda yaparak "Osmanlı Padişahının hilafeti kaba güçle gasbettiğini, asıl hilafetin imam ve Hz. Ali'nin meşru halefi olarak Şâh olması gerektiğini; kurtuluşun, cennet yolunun Erdebil'e ve Şâh'a bağlılıktan ve Osmanlı'ya karşı ayaklanmaktan geçtiğini" yaymışlar; meseleye dinî bir hüviyet kazandırmışlardır. Bir yandan hakimiyet ve üstünlük iddiası; öte yandan teb'ada baş gösteren İran-Şâh yanlılığı ve devletin bütünlüğünü tehdit eden isyan tohumları neticesinde İran ile mücadele, Osmanoğulları için tartışılmaz bir siyaset haline gelmiştir. Herhangi bir sebeple gayrimemnun olanlar, şakîler, malî müsadere edilen veya müsadere ihtimali olanlar ile Müslümanlığı seçtiği halde, iman ve ibâdeti ile samimî olmayan bazı dönmeler Şâh İsmailci veya İrancı görünmüşlerdir. Devlet öfkesi, halka da zarar vermiştir. Bu siyasetin ifadesini, "Muhibbî" mahlasıyla şiirler yazan Kanunî Sultan Süleyman'ın şu mısralarında görmek mümkündür:

"Allah Allah" diyelim râyet-i şâhi çekelim
Yürüyüp her yandan Şark'a sipahî çekelim
Pay-mâl eyleyelim kişvereni sûrh-serin..."

Osmanlıyı bu tutuma yönelten sebepleri değerlendirirken, cemaat-tarikat-mezhep unsurunun toplumun bir kesiminde siyasete dönüştürülerek devlete isyan ve bir başka devlete bağlılık şeklindeki tezahürlerini mutlaka ilk sıralarda gözönünde bulundurmak gerekir. Nitekim, Çaldıran'ı bir kan davası haline getiren ve devleti tehdit eden Pir Ali'nin:

"Sanma ki Osmanlı yanına kalır
Tanrı'nın arslanı Şâh-oğlu gelir
Darb ile tahtını elinden alır
Harabende erkân sürülse gerek"

mısraları ile, Pir Sultan'ın,

"Haktan inayet olursa
 Şâh Urum'a gele bir gün
 Gazada bu Zülfikârı
 Kâfirlere çala bir gün"

mısraları, Devletin inkâr edildiği, Anadolu Müslümanlarına "kafir"liğin yakıştırıldığı, Şâh'ın Urum'a (Anadolu'ya) davet edildiği ve Anadolu'nun zaptedilmesinin temenni edildiği ve en kötüsü de Safevi Sultanlarından birini Hz. Ali'ye benzetmeye kalkan tavra ait ifade şekilleridir. Hatta Pir Sultan'ın "Şâh"a bağlılığını yaşamakla eş değer tuttuğu gerek aşağıdaki mısralarında gerekse menkıbelerinde görülmektedir:

"Padişah katlime ferman dilese
 Yine geçmem ala gözlü şahımdan
 Cellatlar karşımda satır bilese
 Yine geçmem ala gözlü şahımdan."

16. yüzyıldan günümüze kadar, zaman zaman isyanlarla, zaman zaman kitleler arası çatışmalarla ama çoğunlukla siyasî gerekçelerle ve dış tahriklerle oluşturulan bu ayrışma ve gruplaşmaların perde gerisinde ve iç ayağında kendi toplumumuzla bir türlü barışamamış aydın ve yarı aydınlarla, millî menfaatlerini şahsi menfaatlerinin üstüne çıkaramamış kasaba politikacılarının bulunduğu bilmek dehşet ve üzüntü vericidir.

Cumhuriyet döneminde özellikle 1950 seçimlerinden sonraki seçimlerde politikacılar, köylerdeki Alevî ve Sünnî cemaat üzerinde etkili olmuşlardır. Üzerlerinde Hz. Ali ve Oniki imamın isimleri yazılı özel anaharlıklar yaptırarak Alevî köylerinde dağıtmak; Sünnî köylerinde -dolaşılan köy sayılarına göre- beş vakit namazı sekize dokuza çıkartmak, ama mutlaka cemaatleri birbirine karşı kışkırtarak taraftar ve oy toplamaya çalışmak, yaygın politik propoganda yöntemleri olarak uygulanmış; yıllar boyunca sürdürülen bu tahrikler, daha sonraki çatışmaların alt yapısını oluşturmuş ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Yaşanan bunca olaydan ve kemikleşmiş gruplaşmalardan sonra Türk Devleti'nin ve aydınının meseleye ilgi duymaları; farklılıklardan çok müşterekleri ve uzlaşma noktalarını belirlemeye yönelik çalışmaları ilk anda sonuç vermemiş, hattâ Devlet ve Diyanet yetkililerinden bir bölümü ile bazı

bilim adamlarımızın, "Biz Alevîleri seviyoruz. Alevîlik ve Sünnîlik birbirinden çok fazla uzak ve çok farklı kavramlar değildir. Hattâ biz, Hz. Ali'ye ve onun evlatlarına olan muhabbetimizden dolayı herkesten fazla Alevîyiz." şeklindeki beyanları da yeterli olmamış, taraflar arasındaki hoşgörüyü ve barışı sağlamaya katkıda bulunmamıştır.

Alevî-Sünnî çatışmalarının yaşandığı bütün müessif olaylarda dikkati çeken bir husus vardır:

Günümüzde, ülkemizin belirli yörelerinde etnik bölücülük körüklenmekte, bir takım Türk boylarına değişik kimlikler izafe edilerek ayrı bir soydan, bir başka kültürden oldukları yolunda telkinler yapılmaktadır. Ancak, mezhep, tarikat, cemaat kışkırtıcılığının yapıldığı yörelerin tamamında tarafların Türk olduklarından, ne kışkırtanların ne de kışkırtılanların hiç bir şüphesi yoktur. Bir başka ifadeyle, soy ve kültür bakımından çatısı altında toplanılacak bir üst kimlik (Türk kimliği) ve bu kimliğin hür iradesiyle teşekkül ettirilmiş bir siyasî yapılanma (Türkiye Cumhuriyeti Devleti) mevcuttur.

Türk kimliğini ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini müştereklerimizin esası kabul etmek kaydıyla, Türk toplumunda Alevî-Sünnî çatışmalarının tekrarlanmaması, kasıt ve kışkırtmalarının yeni kan davalarına yol açmaması için yüce dinimizin aslî kaynağından hareket ederek din, mezhep, tarikat kavramlarının herkesçe kabul edilebilir ortak tanımlarını yapmak ve bu tanımlar çerçevesinde mezheplerin ve cemaatlerin yerlerini belirlemek, meselenin çözümü yolunda atılmış olumlu bir adım, cemaatler arasına sızmış toplum, devlet ve din düşmanlarının teşhisi ve teşhiri bakımından sağlam bir kaynak olabilir.

İslam'da ana kaynak Kur'ân'dır. Asıl olan da, Kur'ân'ın, "Ben Müslümanım demekten başka daha güzel söz yoktur." (Fussilet, 33) hükmüyle getirdiği "Müslüman kimliği"dir. Hz. Peygamber'in sünnetleri, tamamen ana kaynağın hükümleri ile sınırlıdır. İslam dinine getirilen yorumlardan doğan mezhepler ise "dinî alt kimlikler"dir. Mezhep kimliği, Müslüman kimliğinin çatısı altında anlam ifade eder ve meşruiyet kazanır. Mezhep kimliğinin din kimliği yerine geçmesi veya dinin Kur'ân dışında başka kaynaklara dayandırılması Allah'ın emirlerine ve dinin özüne

aykırıdır. Bu durum, Kur'ân'da inananlara tebliğ edilmiş ve Müslümanlar uyarılmıştır:

"İşte sizin bu ümmetiniz bir tek ümmettir ve ben de sizin Rabbinizim; o halde benden korkun. Fakat onlar işlerini aralarında parçalayıp çeşitli kitaplara ayırdılar. Tüm hizipler yalnız kendi ellerindekiyle sevinip övünmektedirler. Artık sen onları bir süreye kadar kendi gafletleri içinde bırak." (Müminun, 51-54)

Tarikatlar, mezheplerin de altında; 8. yüzyılda ortaya çıkan tasavvuf alanının 11. yüzyılda kurumlaşmasıyla baş gösteren dinî gruplaşmalardır. Tarikat mensupları tekke ve dergâhların dışında, ibadet usulleri bakımından fıkıh mezheplerinden birisine bağlıdırlar. Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke köyü Alevîlerinin "camimiz de var, cem'imiz de" deyişleri bu gerçeği ifade etmektedir. (Tercüman Gazetesi, 18.5.1992, s: 2, s:1)

Bu gruplaşmayı bir piramitle izah etmek gerekirse, piramidin en üstünde Müslüman kimliği, ortasında mezhepler, tabanında tarikatlar bulunmaktadır. Bu piramitte Alevîliğin yerinin belirlenmesi ise muhtelif kaynaklara göre değişkenlik göstermektedir.

Türkiye'deki Alevîlerin önemli bir kesimi ile Sünniler arasında piramidin en üstü konusunda genelde ihtilaf yoktur. Yani "Müslüman üst kimliği" temel müşteregi temsil etmektedir. Piramidin ortasında Şifî Caferî mezhebi mensuplarına "Alevî" denilmekte, Bektaşîlerin önemli bir bölümü de Alevî olarak isimlendirilmektedir.

Ülkemizde Alevî toplumunun en geniş ve etkili kesimini Alevî-Bektaşî zümresi oluşturmaktadır. Bu çerçevede Alevîlik bir tarikat olarak kabul edildiği takdirde, başlangıcını bütün Türk tarikatlarının Piri olan Ahmet Yesevi'ye götürmek gerekir. Nitekim, "Divan-ı Hikmet"te Ahmet Yesevi,

"Hu halkası kuruldu, ey dervişler geliniz,
Hak sofrası yayıldı, ondan nasip alınız,
Hu bıçkısını alarak, nefis başına çalarak,
Gece gündüz talipler, canı kurban kılız"

diyerek zikre kapı açmakta; günümüzde Cem evlerinin temel motifi olarak görülen semah konusunda ise:

"Şibil Aşık ağlayıp dedi: Eya Resul,
Takatsizim, semah vursam olurum melul,
Resul dedi: İnşallah kılar kabul.
Ruhsat dileyip raks ve semah vurdu dostlar".

mısralarıyla, semahın Peygamber izniyle yapıldığını ifade etmektedir. Yesevî koluna bağlı olan Alevîlerin bir başka özelliği, Hz. Ali ve Hz. Fatma ile onların soyunu sevmektir.

Alevî-Bektaşî zümrelerinin Müslümanlığa, Hz. Peygamber'e ve ibadete bakış tarzlarını anlayabilmek için örnek ve önder kabul ettikleri isimlerin görüşlerini zikretmek yeterlidir.

Hz. Ali, "Birçok insan, ölenin mirasına sahip çıkarak onu aralarında paylaşıyorlar. Bize bırakılan Peygamberin mirası ise doğru yol ve hidayet çizgisidir" diyor.

Safevî Devletinin hükümdarı olan Şah İsmail ise Şîî ve "Hatâyî" mahlasıyla Türkçe şiirler yazan bir şair. Şah İsmail, bir şiirinde tevhid inancını şu mısralarla ifade ediyor:

"Evvel ol Allah'ın adı söylenir,
Cümle ibadetin başıdır tevhid,
Pirim Şeyh Safî'den bize kalmıştır,
Sofi kardeşlerin kanıdır tevhid"

Tevhid, Allah'ın varlığını, birliğini ve ortak kabul etmez ilahlığını kabul etmenin ifadesi olan "Lâ ilâhe illallah" cümlesidir.

"Alevîlik" denilince Pir Sultan Abdal'ı anmamak olmaz.
Muhammed dinidir bizim dinimiz
Tarikat altında geçer bizim yolumuz
Cibril-i Emin'dir hem rehberimiz
"Biz müminiz, Mürşidimiz Ali'dir".

diyen Pir Sultan Abdal, bir başka şiirinde namaz konusundaki görüşlerini şöyle dile getiriyor:

"Pir Sultan Abdal'ım ölürüm deme
Kıl beş vakit namaz, kazaya koma
Sakın bu dünyada kalırım deme
Tenim teneşirde, özüm sağdadır."

Günümüzde üzerinde çeşitli tartışmalar yapılan Cem evleri, sadece zikir ve semah yapılan yerler değil, müsahiplik törenlerinin de gerçekleştirildiği mekânlardır. Musahiplik, Hz. Peygamber döneminde uygulanan; Müslümanların birbirine sahip çıkması, yardım etmesi ve tehlikelere karşı koruması anlamında dinî kardeşliktir. Bu uygulama İslamın ilk yıllarında mühacir ile ensarı kardeş yapmış; Hz. Peygamber ise kendisine musahip olarak Hz. Ali'yi bildirmiştir. Anadolu'da "Ahilik" teşkilatının kaynağı olarak kabul edilen musahiplik, 14 asır sonra Cem törenlerinde yeni kardeşliklerin kurulması suretiyle yaşatılmaktadır.

Esasen Alevî-Bektaşî zümresinin dedeleri, bilim adamları ve diğer tanınmış isimleri, Alevîlik ile Sünnîliğin farklı kavramlar olmadığını ısrarla vurgulamaktadırlar. Bu konuda basın-yayın organlarına yansıyan görüşlerden muhtelif örnekler vermek mümkündür.

"Süleyman Er (Amasya'nın Uygur Kasabasından Alevî Dedesi)

Alevî-Sünnî ayırımı olmaz. Kendi cematimden gördüğüm saygıyı aynen Sünnî kardeşlerimden de gördüm. Çorum ve Kahramanmaraş olayları siyasi kavgalardır. Temelde sünnilerle bir farkımız yoktur. Dinimiz İslam, Kitabımız Kur'ân, Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'dır. Aradaki farklılık tarihî hadiselerden kaynaklanmıyor. Görülüyor ki, İslâm'ın şartları ile alakası yok bunların. Siyasî tercihler. Temelde inançta biriz..." (Cumhuriyet Gazetesi, 10.01.1992, s. 4, s. 2)

"Alevî Dedeler: Sünnî-Alevî arası ihtilaf iddiası kasıtlı. Temel ihtiyaçlarımız aynı, önce Müslümanız, sonra Alevî. Kur'ân'daki yasakları inkâr eden Müslüman değildir. Müslüman olmayan Alevî de olamaz. Millî birliğimizi bozacak davranışlardan uzak durulmalı. (Zaman Gazetesi, 15.01.1992, s. 3, s. 2)

"Feyzullah Ulusoy (Alevî Dedesi)

Alevîlik ne mezhep, ne de tarikattır. Sünnîliğin adı ne ise, temelde Alevîliğin adı da odur. ... Öyleyse nedir ayrılık? Rabbî bir, peygamberi bir, Kitabı bir, Tevhidi-şehadeti-imanı aynı insanlar, bazı teferruat konuları bahane edilerek, nasıl birbirine karşı gösterilir?

Buna ayrılık denilmez... Olsa olsa dışarının fitnesi ve varvarası denir..." (Diyanet Dergisi, Ocak 1992, s. 27).

"Doç. Dr. Süleyman Sarıtaş (Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi)

12 Eylül 1990 öncesi Çorum olaylarına kadar biz Sünnî-Alevî tefriki diye birşey görmedik. O olayları kimlerin meydana getirdiği belli. Açıkça söylüyorum, marksistler bizi kullandılar. ...Alevî-Sünnî ayrımı Türkiye'yi bölmek için yaratılıyor.

.....

Alevîlik Kur'ân'a ve Al-i Beyt'e uymaktır. Al-i Beyt'e uymak, sünnete uymaktır. Sünnete uymak, Hz. Muhammed'e uymaktır. Yaptığımız şeyler yanlış olabilir. Yeter ki o yanlış Alevîlik olarak göstermeye kalkışmayalım." (*Sabah Gazetesi*, 09.02.1992, s. 14, s. 3)

Mesela İran ve Arap kökenli Şîilik, Hurufilik ve Batnîlikten etkilenen münferit gruplarla Abdullah İbn-i Sebe'nin takipçilerinin, Hz. Ali'ye "Allah'lık izafe eden "Aliallahiler" in varlığı ile İsmailiyye dini (?) İslâm'a sokulmuş nifak unsurlarıdır. Salman Rüşdi ve "Şeytan Ayetleri" tartışması bu nifakın en yakın tezahürüdür.

Nihayet nifaka yol açması kaçınılmaz son günlerdeki bir başka örnek ise, Ehl-i Beyt Muhiblerine Kelam-ı Kadim Kur'ân-ı Hakim ve öz Türkçe Meali" adıyla yayımlanan kitaptır. Bu kitabın "Kur'ân ve insan" başlığını taşıyan ön sözünde, "Kur'ân'ın tahrif edildiği, eksik olduğu, beş vakit namazın uydurma olduğu" gibi, İslamiyetle bağdaşmayan, hattâ gayri müslimler tarafından dahi yapılmayan iftira, isnat ve iddialar ileri sürülmüştür.

Bu ölçüsüzlüğün gerekçesini ve derecesini, Alevî Dedesi olduğunu söyleyerek bir dergiye beyanda bulunan Muharrem Naci Orhon'un ifadelerinde görmek mümkündür: "Haklarımız verilmezse Hristiyan oluruz." diyen M. Naci Orhon, Hristiyanlıkla Alevîlik (?) arasındaki benzerlikleri şöyle sıralıyor:

"* Hristiyanlıkta afaroz; Alevîlikte düşkünlük kurumu,

* Hristiyanlıkta İsa, Meryem, Kutsal Ruh üçlemesi; Alevîlikte Allah, Muhammed, Ali üçlemesi.

* Kiliselerdeki ayinler sırasında ve Alevî cemlerinde tören sırasında şarap içilmesi,

* Hacı Bektaş Veli ve Kadıncık Ana ilişkisinin, İsa, Tanrı ve Meryem Ana arasındaki ilişkiyi çağrıştırması,

* Hz. İsa ve 12 Havarisi ile Hz. Ali ve 12 imam benzerliği.

* Hristiyanların Mesih'i, Alevîlerin Mehdi'yi beklemesi"

(*Aktüel Dergisi*, Sayı 163-1994)

Türk basınında yer alan ve Alevîliği tarif iddiasında olan aşağıdaki görüşlerin de (İslâm piramidi ve şemsiyesi dışında olmakla birlikte) konuya farklı bir bakış açısı getirdiği muhakkaktır:

"Rıza Zelyut (Araştırmacı, Yazar)

Bizim "*Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*" adlı kitabımızda ortaya koyduğumuz gibi, Alevîlik bir muhalefet hareketidir. Ortaçağ boyunca, İslâm ülkelerinin her yanında Alevîlik, kölenin, ırgatın, göçebenin ve yoksul köylünün bir sınıf ideolojisi olmuştur. Bu ideoloji kendine özgü sanat, edebiyat, siyaset ve dinsel düşünüş biçimiyle zaman içinde zenginleşmiş ve en mükemmel halini de Anadolu'da yaşamıştır."

(*Cumhuriyet Gazetesi*, 25.12.1991, s. 12, s. 4)

"Nejat Birdoğan (Araştırmacı-Yazar)"

"Devlet Alevîliği sünnileştirmek istiyor; çünkü, işlevi o; diyanet yetkilileri de dikkat ederseniz hep yetkililerle görüşürler. Onlar da "Kur'ân'a bağlıyız, Camiden yakınmamız yoktur." demektedirler. Bu ikili el sıkışma ve anlaşma Anadolu halk kültürüne büyük zarar vermektedir. Bu bir kültür faşizmidir. Yüz karasıdır, suçtur. Devletin himayesi katiben gerekli değil. Gölge etmesin, başka ihsan istemiyoruz.

Ali'yi Muhammed'den üstün sayan, Türk'ü ile, Kürt'ü ile, Zerdüş'tü ile ve bir kesim Müslüman'ı ile herkesi kucaklayan bu kültürü anlamak..." (*İkibine Doğru dergisi*, 03.05.1992, s. 22).

Görüldüğü gibi, bazılarına göre Alevîliğin tarifinde esas olan, dinî mülahalazalardan ve farklılaşmalardan çok sınıflaşmadır. Sınıflar arası çatışmadır. Alevî ve Sünnî, karşı cephelerde, farklı sınıfların temsilcileri olarak yerlerini almalı; uzlaşma ve müştereklik aranmamalı, el sıkışıp

anlaşanlar ise (bir tarafı devlet dahi olsa) faşistlikle veya hainlikle suçlanmalıdır. (Sovyetizmin yıkılmasından sonra Türkiyeli marksistlerden bazıları nerelere sızmak istedi diye soranlara duyurulur.)

Bu görüşlere herhangi bir yorum getirmek yerine. Alevî-Bektaşî kültürüne bağlı bir Türk aydınınının -cevap yerine geçebilecek- beyanını almak daha doğru olacaktır.

"Hasan Cendere (Gazeteci-Yazar)"

.....

Ne ben, ne de bir başkası Alevîliği-Bektaşîliği tam manâsıyla temsil edemez. Hepimiz değişik düşüncelerin tesiri altındayız. Herkesin yorumları farklı... Ancak, gizlilikten gittikçe kurtulan Alevîliğin ve Bektaşîliğin artık sadece bir dinî bakış olduğu da söylenemez. Alevîlik ve Bektaşîlik Türk kültürünün bir parçasıdır. Daha değişik bir şekilde söylemek gerekirse Türk kültürü, Türk Dili, Türk örf, âdet ve gelenekleri Alevî-Bektaşî kültürü içinde değişmiş, serpilmiştir.

".....

"12 Eylül öncesinde üzücü olaylar olmuştur. Halbuki bu çatışmanın temeli ideolojikti, dinî değildi. İdeolojiler ortadan kalkınca, Türk milletinin Alevîsiyle-Sünnîsiyle bir bütün olduğu yeniden ortaya çıktı.

Burada önemli olan nokta ayrılıkları değil, ortak noktaları geliştirmektir.

Türk toplumu arasına nifak sokmak isteyenler, Alevî-Sünnî arasına da nifak sokmak istemişlerdir ve bu durum devam edecektir. Ancak hem Alevîler, hem Sünnîler bunların nifak olduğunu artık kabul etmelidirler...

Alevîlerin yapacağı asgari şey ise Hz. Ali'nin yolundan gitmektir. Ölçü bu olunca, Alevî-Sünnî diye bir ayrım kalmaz. Çünkü hiçbir Sünnî "Biz Hz. Ali'nin yolunda değiliz." demez. Durum böyle olunca, farklılık olarak sadece cem ve semah kalır. Bugün, Mevlevilikteki Semâ törenlerini sevmiyor muyuz? Cem ve Semaha da Mevlevî törenlerine baktığımız hoşgörü ile bakarsak mesele kalmaz." (*Tercüman Gazetesi*, 25.05.1992, s. 1, s. 2).

Baştan beri söylenenler özetlenecek olursa şu tespitleri yapmak mümkündür:

Türkiye'deki Alevî-Bektaşî zümresiyle Sünnî cemaatin temel müşterekleri Türklük ve İslâmiyettir. Hz. Peygamber ve Hacı Bektaş-ı Velî ile devam ederek Anadolu'ya ulaşan fikir, zikir ve gönül zincirinde herhangi bir kopukluk yoktur. Yesevi'nin "Hikmetler"indeki, Hacı Bektaş-ı Velî'nin "Makalat"ındaki asli unsurlar, Kur'ân, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'tir. Ayrıca Anadolu'nun Türk yurdu olmasında ve İslâmiyet'in Anadolu üzerinden Avrupa ortalarına kadar yayılmasında, "Hz. Türkistanî" adıyla da tanınan Ahmed Yesevî koluna bağlı dervişlerin, Alp-Erenlerin, Hacı Bektaşlar'ın, Sarı Saltuk'ların, Yunus'ların öncülüğünü ve emeğini kabul etmeyen; onlara saygı ve minnet duymayan bir tek Türk bulunamaz.

Bu temel çerçevede bütünleştikten sonra Alevîlik adına ateizmin, marksizmin, İslâm dışı fikirlerin ya da İslâm'dan sapmış kolların propagandasını yapanları, bir başka ifade ile "nifak ehlini" kendi cemaatlerinden dışlamak Sünnîler kadar, hattâ onlardan da fazla, Alevîlerin meselesidir.

Prof. Dr. Sadık Tural'ın bu konuları esas alan dar çerçeveli bir sohbetinde -ki Kadiri Doğan Baba da oradaydı- söylediği bu cümleleri düşünce ufku muza taşımak gerektiğine inanıyorum:

"Din, ifrat ve tefritlere boğdurulmasına imkân vermememiz gereken bir sosyal sığınaktır. Dini, kendi uç duygu, düşünce ve davranışları için arsa olarak kullanmaya kalkanlara, ifrat ve tefritlere karşı çıkmak, bir iman ve şuur seviyesidir. Taassup, imanı da, ibadeti de, davranış bütünlüğünü de paylaşma nimetlerini de *yaralayan* bir durum. Hangi dinden, mezhepten, tarikattan olursa olsun *yaralayıcılık*'a hizmet gaflettir; bilerek, kasıtlı yapılıyorsa imana, ibadete, insana ihanettir. İnsana ihanette ısrar ise, insanın parçalanmışlığının, toplumun parçalanmışlığının göstergesidir. Ben Türk'üm ve Müslümanım. Benim gibi söyleyenleri, benim gibi düşünenleri taassup ile parçalamaya kalkanları *iman* ve *şuur* büyütecinin altında görüp sabırla konuşmaya çalışıyorum; gaflettekilerle anlaşmak mümkün, ihanetteki ile müştereklik aramak boşuna... Yalnız, aydın adına değil ama geniş kitleler, tahrike açık kitleler adına acı çekiyorum.

Kendi ülkesinde gayri müslim ve gayri Türk unsurları öz vatandaşı olarak kabul eden, hattâ gayri müslimlerin kutsal günlerinde onlarla birlikte kiliseye veya sinogoga giderek kutlamalarına katılacak kadar hoşgörü sahibi olan Türk insanı; mezhep veya cemaat heyecanını, inanç ve kültür birliği içinde olduğu insanlara karşı düşmanlık değil, birleşme-bütünleşme vesilesi haline getirebilmelidir. Bu konuda cemaat mensuplarına, Türk aydınına, gönüllü kuruluşlara ve devlete önemli görevler düşmektedir".

KAYNAKÇA

1. ERÖZ, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı, 1990.
2. ERASLAN, Kemal, *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı, 1983.
3. FIGLALI, Ethem Ruhi, *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik*, Selçuk Yayınları, 1991.
4. Gazete-Dergi Koleksiyonları, 1991-1995.
5. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, (ilgili maddeler) Baş Redaktör: A. Gökdemir.
6. GÖLPINARLI, Abdulkaki - Pertev Naili Boratav, *Pir Sultan Abdal*, Der Yayınları, 1991.
7. KAYA, Haydar, *Muhasiplik*, Engin Yayıncılık, 1989.
8. KIRKINCI, Mehmet, *Alevîlik Nedir*, Yaylacık Matbaası, 1987.
9. Komisyon, *İslâm Gerçeği*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1995.
10. OYTAN, M. Tevfik, *Bektaşiliğin İçyüzü*, Maarif Kütüphanesi, İstanbul.
11. ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1977.
12. TURAL, Sadık, "Türkiye'de Aydın Kavramı ve Aydın Tipolojisi", *Aydınlar Ocağı Bülteni*, Nu. 2, Ankara 1995.
13. YAMAN, Mehmet, *Makalât ve Müslümanlık*, Gülbey Yayıncılık, 1985.

